

Emocijos kaip objektas lietuvių dainų tyrinėjimuose

JURGA SADAUSKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

ANOTACIJA. Straipsnio tikslas – apžvelgti, kaip lietuvių folkloristikoje vertintas ir vertinamas dainų jausmingumas, emociingumas. Peržvelgiant dainų tyrinėjimus ir studijas, tautosakos rinkėjų ir liaudies dainininkų atsiliepimus bei šiuolaikinę folkloro refleksiją moksliniuose pastarųjų dešimtmečių straipsniuose, nagrinėjama, koku būdu aprašomas, vertinamas emociingumas – vienas svarbesnių tautosakos idėjinio turinio aspektų, kaip jausminė dainų pusė siejama su poetika, estetika, dainos geneze. Aptariami tyrinėjimai, kurių pagrindinis objektas – liaudies dainų psychologizmas ir emocionalumas. Ieškoma argumentų šiai tautosakos tyrimų kryptčiai aktualinti.

RAKTAŽODŽIAI: emocijos, tautosakos psychologizmas, folkloristika, dainų tyrinėjimai, dainų poetika.

Liaudies, tautos jausmų istorija, folkloro emociingumas, teksto emocinis poveikis adresatui – problemos, kurios kol kas nėra rimtai nagrinėtos lietuvių tautosakos tyrinėjimuose. Kita vertus, nedaug terastume tautosakos tyrėjų, kurie nebūtų atkreipę dėmesį į tautosakos emocinį turinį ir bent probėgšmais jį įvertinę. Kitaip sakant, daugelyje lietuvių folklorui skirtų studijų, straipsnių emociingumas, kaip tautosakos teksto bruožas, nors ir netapęs svarbiausiu tyrimo objektu, vienaip ar kitaip yra paličiamas. Ypač tai pasakytina apie dainų tyrinėjimus, kuriuose nuo pat folkloristikos formavimosi pradžios apstu tiek subjektyvių pasisakymų apie dainų emociingumą, tiek bandymų racionaliai analizuoti teksto poetikos ir emocinio turinio santykį. Lietuvių liaudies dainų emociingumo, jausmingumo¹ vertinimais šį kartą ir apsiribosime; klausime, ką duoda folkloristikai įsiziūrėjimas į tautosakos emociingumą, kokios mokslo

1 Straipsnyje emocijos ir jausmai nelaikomi visiškai sinonimiškomis sąvokomis; emocijomis linkstama laikyti tam tikru momentu kylančius išgyvenimus, kurie rodo, kaip žmogus vertina situaciją, susijusią su jo poreikių patenkinimu tuo metu, o jausmų sąvoka dažniau vartojama apibūdinant vadinamuosius aukštesnius jausmus – intelektualinius, praktinius, religinius, estetinius, moralinius; be emocijų ir jausmų, šiandieninė psichologija dar skiria afektus, emocines būsenas, nuotakas (Paužienė 2005: 80–117).

raidos ypatybės bei aplinkybės lėmė vienokį ar kitokį dainuojamosios tautosakos emociingumo vertinimą anksčiau ir dabar. Iš karto pažymėsime, kad informacijos apie dainų emociingumą gautume keleriopo pobūdžio raštuose: 1) mokslininkų, rinkusių, sisteminusių, tyrusių folkloro medžiagą, darbuose; 2) etnomuzikologų, vertinusių melodijos įtaigą ir emocinį poveikį, tekstuose; 3) dainų atlikėjų ir klausytojų atsiminimuose, biografiniuose pasakojimuose bei anketų duomenyse esančiuose paliudijimuose apie dainos įtaigą, poveikį, dainos ir gyvenimo santykį ir pan. Kadangi šiuo tyrimu daugiausia siekiama parodyti, kaip formavosi mokslinė žiūra į poetinio teksto emociingumą, tai didžiausias dėmesys bus kreipiamas į pirmosios grupės tekstus.

Kaip rodo lietuvių folkloristikos istorija, nuo pačių pirmųjų lietuvių ir prūsų paminėjimų etnografiniuose aprašymuose apie dainavimą ir dainas atsiliepiama kaip apie tam tikrą tautos kultūringumo rodiklį. Štai Erhardas Wagneris veikale *Lietuvių gyvenimas ir papročiai Prūsijoje* (1621), o Theodoras Lepneris *Prūsijos lietuviųje* (1744) lietuvių dainavimą prilygino vilkų staugimui (Jonynas 1984: 169, 177–178); tai lyg ir turėtų liudyti lietuvius esant šurkštesnės prigimties (kaip tik tokią nuomonę sudaryti apie lietuvius neretai ir stengėsi svetimšaliai senųjų laikų krašto tyrinėtojai), tačiau kituose šaltiniuose randame, kad emociingumas, jausmingumas būdingas lietuvių dainoms jau nuo seniausių laikų. Antai aiškiai aktuolizuotą gailėsčio, gedulo emociją matome išreikštą dar XIV amžiui priskirtai (pasak Motiejaus Strykovskio) metraščiuose minimai dainai apie Gurdą Gentvilaitį: „Ne taip man gaila pilies, kaip narsių riterių, ugnyje degančių“ (ten pat: 125). Žinoma, M. Strykovskiui dainų emociingumas nerūpėjo – jis domėjosi istoriniais faktais ir personalijomis. Vis dėlto jo paliudijimas gali būti laikomas pirmuoju patvirtinimu, kad lietuviai dainomis nuo seno reiškia emocijas.

Kalbant apie emociingumo ir jausmingumo svarbą dainų tyrinėjimuose, ypač verta gręžtis į romantizmo epochą, kai, pasak Giuseppe's Cocchiaros, liaudies poezija iš įdomaus muziejinio eksponato tapo poezijos ir kultūros problema (Кокьяра 1960: 158). Tuomet emocinis bei jausminis liaudies poezijos subtilumas buvo iškeltas kaip argumentas žemesnio socialinio sluoksnio ar mažiau technologiškai pažengusių tautų dvasiniam vertingumui pagrįsti, o natūralumas, spontaniškumas pripažinti vertesniais už ankstesnius – klasicistinius – meno kūrimo principus ir standartus². Čia derėtų prisiminti Johanną Gottfriedą Herderį, dar XVIII amžiuje su nuostaba įvertinęs lietuvių dainų poetiškumą ir kartu tiesioginę jausmų raišką:

Lietuvių mergina, atsisveikindama su savo gimtaisiais namais ir piešdama visą nuotaikos pasaulį taip, kaip pati mato ir jaučia, yra didesnė poetė už bet kurios nors atsisveikinimo kalbos juokingą fabrikuotoją... (Gineitis 1964: 121).

.....
2 Labai išsamiai liaudies dainų menkinimo ir pripažinimo procesą, vykusį iki XIX amžiaus, atskleidžia Ambraziejus Jonynas *Lietuvių folkloristikoje* (žr. Jonynas 1984: 202–210, 224–276).

J. G. Herderiui rūpėjo išaukštinti ne tik liaudies poeziją, bet ir patį nuo gamtos nutolusį, „nekaltą“ žmogų, kurio pavyzdžiu jam buvo lietuviai ir latviai:

[V]argu ar begali būti švelnesnis vaizdavimo būdas kalboje ir poezijoje, kaip jų <...>. Pilna malonių deminutyvų yra jų kalba; jų charakteris gudrus, švelnus, minkštas (Maciūnas 1939: 272).

Dainų emocinį subtilumą panašiai liaupsino ir pirmasis lietuvių folkloristas Liudvikas Rėza. Straipsnyje „Daina“ jis teigia, kad lietuvių dainoms būdingas nai-vumas, kuris tapatinamas su „intymiu tonu, bendravimo delikatumu ir jausmų švelnumu“, elegantiškumas ir grakštumas, kuris apibūdinamas kaip subtilus sąmo-jingumas, nedirbtinis natūralumas, kuriuos „dažnai papildė drąsus lyrinis polėkis ir jausmų ugnis, darniai besikeičią su anuo jaudinančiu paprastumu“, dar joms esą bū-dinga „švelni melancholija, tas malonus ir liūdnas ilgesys“ (Rėza 1964: 330–331). Kitame straipsnyje – „Apie lietuvių liaudies poeziją“ – aptardamas tekstus, L. Rėza akivaizdžiai daug labiau pabrėžia moralinį tautos veidą ir emocijas, atsispindinčias dainose, nei poetikos, retorikos dalykus ar tekstų turinį. Moralumas ir emocingu-mas jam, priešingai nei ankstesniems tautosakos rinkėjams, yra tai, kas daro dainas vertingu objektu. Nesunku pastebėti, kad L. Rėza, kaip ir jo amžininkai, jaus-mus, emocijas ir aistras vartoja sinonimiškai, bet jo tikslas – įrodyti lietuvius turint aukštesnių pojūčių. Iš dalies remdamasis klasicistine poetika jis lietuvių poetinėje kūryboje perteikiamus jausmus sieja su pasaulėjauta, tiksliau – su lyriniu, epiniu ar komišku pasaulio vaizdavimu:

Kokie jausmai vyrauja tautoje, kokios mintys yra apėmusios didžiąją jos dalį, – ar ji subtiliai jautri kilniai dorovei ir drovumui, ar su malonumu grimzta į patvirkimo geidu-lius; ar randa pasitenkinimo herojiškame polinkyje į karus ir didvyriškumą, ar pasirenka idilišką, nekaltą gyvenimą; ar naivų sąmojų, vaikišką bešališkumą susieja su nuoširdžiu palankumu ir kuklumu, ar savo dvasios guvumą nukreipia kitoms tautoms pajaukti, siekiant sąmojo strėlėmis pažeisti širdį, – visa tai mums atskleidžia liaudies dainelė daug geriau ir tikriau, negu daugiatomia krašto papročių ir įpročių aprašymai (ten pat: 337).

Be abejo, šiandien daug ką vertiname kitaip, pripažįstame, kad liaudies poezijai būdingas visas emocijų ir jausmų spektras ir kad lietuvių liaudies eiliavimuose, be lyrikos, rasime ir šiurkštaus ar itin vulgaraus humoro, pasitaikys ir epinių posmų, tačiau mums svarbu pabrėžti, kad kaip tik dėl emocijų L. Rėza visų pirma atkreipė dėmesį į dainas. Subtilios emocijos turėjo pagrįsti neraštingos tautos dvasinę vertę. Todėl jam labai artimas ir Gotholdo Efraimo Lesingo pasakymas, kurį pats paci-tuoja: „Koks naivus sąmojis, koks žavus paprastumas! Tai parodo, kad po kiekvienu

dangaus sklypeliu gimsta poetų ir kad tikri jausmai nėra vien tik civilizuotų tautų privilegija“ (ten pat: 339). Akivaizdu, kad „tikrais jausmais“ šiuo atveju laikomi aukštesnieji, pirmiausia – estetiški ir moraliniai, jausmai. Ir L. Rėzos „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjime“ taip pat jau nuo pirmojo sakinio daug dėmesio skiriama emocijoms:

Lietuvių liaudies dainos, kaip šis rinkinys rodo, daugiausia yra erotinės: jose apdainuojami meilės ir džiaugsmo jausmai, piešiama šeimos gyvenimo laimė ir paprasčiausiu būdu parodomi švelnūs šeimos narių ir giminių santykiai (Rėza 1958: 327); Čia viskas teisingai mąstoma, giliai jaučiama ir dorovinga (ten pat: 336).

Savo požiūriu L. Rėzai pritarė ir poetas, folkloristas, etnografas bei literatūros istorikas Liudvikas Adomas Jucevičius. Įžanginiame straipsnyje *Lietuvių dainų* rinkiniui, kurioje pateikė savo paties išverstas į lenkų kalbą lietuvių liaudies dainas, jis rašo:

Dainos, kurias dabar dažniausiai mūsų liaudis dainuoja, priklauso daugiausia meilės dainų arba eleginių dainų rūšiai. Jausmai, atsispindį tose dainose, yra romūs, paprasti, tyri, nesutepti, skaidūs. Nerasi ten tokių išdykusių, riebių ir palaidų išsireiškimų, kokių pilna ukrainiečių, mozūrų ar krovuviškių dainuškose. Lietuvių liaudis dora, dievobaiminga, nekalta, vaišinga, karštai prie gimtosios žemės prisirišusi, tebeturi sveikai išlaikiusi savo luomui būdingas dorybes, paveldėtas iš savo prosenolių. Jos mintys, norai ir jausmai eina tiesiai iš širdies (Jucevičius 1959: 550).

Visiškai tiesiogiai dainas su emocijų raiška susiejo ir Simonas Daukantas jau pačiais pirmaisiais rinkinio *Dainės žemaičių* pratarinės žodžiais:

Kožnas žino, jog žmogus, ką junta savo širdy, tą ir balsu reiškia, ir taip <...> junta jo širdis linksmybę, jo balsas taip pat skelbia linksmybę, junta jo širdis nuliūdimą, tai ir jo balsas gaudžia nuliūdimu. Paprastai juntantysis žmogus taigoja savo balso gaudimą, tapydamas ar raukydamas jo posmus, arba dalis, taip, idant to balso girdėjimu prabudintų savo artimo širdyje tai, ką jis savoje junta, beje, linksmybę ar nuliūdimą, ir kad girdintysis tai minėtų ir atkartodams kitiems paduotų (Daukantas 1955: 253).

Pasak S. Daukanto, linksmi dainuojami kūriniai vadinami dainomis ar audomis, o liūdni – giesmėmis ar raudomis (ten pat). Tik po šių pasvarstymų autorius pradeda rašyti apie dainų, kaip istorinio šaltinio, vertę.

Vis dėlto reikia pripažinti, kad emocijos XIX a. antrosios pusės–XX a. pradžios folkloristikoje svarbios ne pačios savaime, o kaip tautos vertingumo kriterijus. Autoriai, anuomet nepabrėžę jausmų kilnumo, tokie kaip broliai Juškos (Mockus 1954:

8, 11–12), Jonas Basanavičius ar Liudas Gira (E. Radzikauskas), dainas aukštino dėl jų istorinių duomenų, turėjusių pagrįsti šlovingąją tautos praeitį. Dar kitu atveju tautos vertę grindė dainos, nes liudijo jos padorumą. Štai Vilius Kalvaitis rinkinio *Prūsijos lietuvių dainos* pratarinėje „nečystomis“ vadina tik vokiškas kareivių dainas, o tarp senųjų lietuviškų dainų, jo manymu, „negražių ir nepatogių“ nesą (Kalvaitis 1998: V). Be abejo, pareikšti tokią poziciją tautosakininką išprovokavo aktyvi nautatinimo politika Prūsijoje.

Ta pačia linkme folkloristų mąstyta ir toliau, tik įžvalgos pamažu įgyja vis daugiau akademiškumo, dedamos pastangos suvokti lyriškumo pobūdį, ištakas, jį formuojančias poetikos priemones. XX a. pradžioje vis dažniau bandoma pasiremti dainomis, nusakant lietuvių tautinį charakterį, įvardijant tautinį temperamentą. Antai Christianas Bartschas 1886–1889 m. išleistame rinkinyje *Dainų balsai* teigė, kad liaudies dainų melodika, kaip ir eilės, svarbi tautos psichologijos, kalbos ir istorijos tyrinėtojams, estetikams (Bartschas 2000: 33–34). Folkloristas cituoja prancūzų muzikologą Lujį Alberą Gourgault-Docoudray, lietuvių liaudies dainų nuotaiką apibūdinantį taip: „Jos paprastai išreiškia prislopintą, santūrų jausmą, ramų linksnumą, švelnią melancholiją“ (ten pat: 46). Kaip ir kiti romantikai, dainos turinį, jos ištakas Ch. Bartschas sieja su gyvenamąja žmonių aplinka ir tautos išgyventa istorija:

Panašiai kaip su Lietuvos gamta, taip yra ir su lietuvių nacionaline poezija; jai trūksta, kaip ir šiauresnei jos seseriai – latvių poezijai, pirmiausia pakilumo ir kilnumo, taip pat stebuklingumo, atsigręžimo į turtingą istoriją, herojaus idealo, kuris suburtų išbarstytas jėgas. Kiekvienas čia gyvena ramiai, pakludamas išlikimo instinktui, kurį motina gamta įdėjo į savo vaikų širdis (ten pat: 54).

XX a. pradžioje Sofija Čiurlionienė rašo, kad „[t]ikriausia charakteristika mūsų dainų bus bene ta: mažai šnekos, daug turinio, t. y. daug jausmo trumpuose žodžiuose. Tas trumpumas yra tai stiprybė ir įsigilinimo į save ženklas“ (Čiurlionienė 1910: 31–32). Pačias dainas ji linkusi skirstyti pagal jų emocinį pobūdį: „Yra tų dainų dvi rūšis. Pirmoji, pagaminta iš meilės ir džiaugsmo – tai svodbinės dainos; antroji, kilusi iš skausmo ir gailėsčių – tai raudos“ (ten pat: 32). Kaip įprasta romantiniam požiūriui, dainose ji mato tautos sielos išraišką: „Tenai išreikšta tautos siela ir jos gaminimas, tenai pirma gryna Lietuvos poezijos pradžia“ (ten pat: 33), paprastoje dainų formoje – išraiškos tobulumą („Tikra poezija yra visuomet be galo paprasta savo tobulume“), ir tokia kūryba „turinti magijos galią pravirkdinti tave, nuraminti, pakelti, uždegti“ (ten pat: 35). Dar kategoriškiau ir tvirčiau liaudies dainoms tautinio pasaulėvaizdžio reiškių vaidmenį priskyrė Antanas Maceina. Veikale *Tautinis auklėjimas* (1934) jis teigia:

[V]isa, kas yra žodyje, yra ir dainoje, tik žymiai tobuliau ir ryškiau. Daina, kaip ir žodis, darosi tautinio pasaulėvaizdžio išraiška. Dainoje glūdi įvystytos tautos pažiūros ir tautos filosofija, <...> tautinės dainos ir tautinė muzika pagilina ir atbaigia tautinės literatūros įtaką. Tautinė literatūra, kaip prasmingų žodžių menas, kalba daugiau į žmogaus protą. Tautinė muzika, kaip grynų garsų menas, prabyla į pačias žmogaus prigimties gelmes (Maceina 1990: 232).

Darbe „Liaudies daina – tautos sielos išraiška“ A. Maceina šias savo idėjas dar labiau plėtoja. Pabrėždamas, kad lietuvių tauta vis dar nėra praradusi gyvo poreikio apdainuoti visą patiriamą aplinką, jis teigia, kad „tikroji lietuviškos sielos objektyvacija yra daina. Lietuviai dainuoja ne dėl meno, bet kad pačia daina suteiktų savo gyvenimui būties formą“ (Maceina 1993: 147). Jo teigimu,

[d]ainavimas atskleidžia pirmąsias sielos ir pasaulio vienybę. Jis taip pat ją ir sukuria. Taigi jei tauta, tokia kaip lietuvių, ypatingu mastu ir su ypatinga meile mėgsta dainą, – tai yra ženklas, kad ši tauta nežiūri į būtį kritiškai klausdama, bet išgyvena ją betarpiškai ir padaro būtį gimtąja gyvenimo erdve, kur visa kartu buvoja sandoroje ir kur „vilkas guli šalia ėriuko“ (Iz 116). Bet kartu tai yra ženklas, kad ši tauta vis dar tebėra ikifilosofinėje būklėje, nors jau seniai gyvena aukštos kultūros sferoje (Maceina 1994: 55).

Nesunku pastebėti, kad kalbėjimas apie dainų emociingumą XX amžiuje atspindi ir pačių mokslininkų subjektyvų emocinį santykį su dainomis. Šis subjektyvumas neslepiamas, o greičiau atvirai demonstruojamas lakių poetinių minčių pasažais. Net ir ganėtinai racionalių mąstymo bei rašymo stiliumi išsiskiriantis suomių folkloristas Aukusti Robertas Niemis, tyręs lietuvių dainas istoriniu-geografiniu metodu, vietomis neišvengia „lyrinių nukrypimų“, ypač kai reikia apibūdinti dainų jausmingumą ar dainų kaip žanro emocinį poveikį dainuojančiajam:

Jaunystė – dainos aukso amžius, tada merginų ir jaunikaičių krūtinėse nubunda stygos, kurios ima skambėti. Įvairiopa tada gimsta daina, ramindama, išlaisvindama. Kaip banguojanti jūra yra žmogaus siela, tokia ir daina: veržli, linksma, liūdna, kupina nusiminimo, kančios (Niemi 1996: 200).

Čia pat jis siekia apibūdinti bendrą lietuvių dainų emocinį atspalvį, cituoja Zygmuntą Noskowską, kurio manymu, lietuvių dainoms būdingas „ypatingas ramumas ir melancholija“ (ten pat: 202). Vertindamas dainų tempą, pabrėžia, kad jis „beveik visiškai ramus ir lėtas, kažkoks *andantino*“ (ten pat: 214). A. R. Niemis ar ne pirmasis, remdamasis mūsų dainomis, bando analizuoti, kiek bus lėmusios emocijos ir kiti veiksniai dainų, kaip žanro, kilmę. Jo nuomone, žmogus nuo seniausių laikų

buvo neabejingas gamtos pokyčiams, metų kaitai, todėl „ir jis neliko nebylys, o savo šauksmą siuntė pavasariui ir vasarai“; tai esą įrodo ir šūksniai latvių ir eskimų dainose; kitas pretekstas dainoms rasti esąs „paties žmogaus pasitenkinimo jausmas“ (ten pat: 227–228). Beje, svarstydamas apie jausmus (šiandien tiksliau būtų sakyti – emocijas) kaip dainų ištakas, mokslininkas imasi originaliai polemizuoti su tuo metu Vakarų folkloristikoje įsigalėjusiais požiūriais. Savo studijoje jis cituoja pirmąsčių tautų tyrinėtojo Ernsto Grosse's nuomonę, kad „[d]idžiausią pirmąsčių poezijos dalį sudaro grubus materialusis džiaugsmas“; plūstantis vienodai „iš pilvo kaip ir iš širdies“; taip pat primena Otto Böckelį, laikiusį, kad jausmingas šūksnis esanti pirminė dainos forma (ten pat: 228). Minimasis ir Karlas Bücheris, teigęs, kad „ritmas ir daina yra kilę tuo etapu, kai darbas, muzika ir poezija susiliejo į krūvą“ (ten pat: 229). Šis mokslininkas didžiausią reikšmę muzikos radimesi teikė kinestetinėms aplinkybėms. Vis dėlto, A. R. Niemio teigimu, „lietuvių daina gimė ne šitaip“ (ten pat). Jis atkreipia dėmesį, kad seniausiose dainose šalia garsažodžių atsiranda daiktavardžiai, o garsažodžiai su daiktavardžiais imami ritmiškai pakartoti ne dėl ritminių judesių įtakos, o dėl to, kad pats kartojimas atsiranda iš noro pamėgdžioti tai, kas ką tik girdėta, galiausiai „jausmo veikiamas žodžių tonas atsiskiria nuo paprastos šnekamosios kalbos. Ir kai šitaip kartojasi daug kartų, atsiranda sistemingumas, kuris galop atskiria poetinę kalbą nuo šnekamosios“. Be to, ritmui daug įtakos turinti dvasinė būseną: „Susijaudinimas ir nusiramimas pirmąsčių poezijoje, jei taip galima vadinti, sąlygoja ritmą. <...> greitas, kylantis ritmas yra susijaudinimo nuotaikos, o lėtas – slūgstančio jausmo išdava“ (ten pat: 230). Manychiau, kad A. R. Niemis gana vykusiai paaiškina ir dainos autoriaus kūrybinio džiaugsmo ištakas.

Tų pačių kirčio santykių taisyklingas kartojimas savotiškai ypatingu būdu teikia ausiai malonumo. Po kritimo ausis pradeda laukti kito pakilimo, ir šitaip visą laiką atsinaujinantis ciklas įstringa atmintin, tampa dvasine dainininko nuosavybe. Nusiramimo ir pasitenkinimo jausmą padidina tai, jog įveikti sunkumai, atsiradę kalboje dėl sąryšio su ritmu. Taip iš kalbos susiformuoja ta priemonė, kuri atskleidžia vidinius dvasinio gyvenimo virpesius tokia banguota linija, kokios reikėjo jiems pasireikšti. Taigi visa poezija, psichologiškai žiūrint, remiasi jausminio gyvenimo virpesiais, jo pakilimais ir nusileidimais (ten pat: 231).

Dar toliau, aiškindamasis emocijų ir poetinės kūrybos sąsajas, eina Balys Sruoga. *Dainų poetikos etiuduose* (1927) jis, kaip ir pirmtakai, pripažįsta emocinę dainų prigimtį, esą „[l]yrikos genezė glūdi arba dainininko intyminiuose pergyvenimuose, arba apeiginėj, ritualinėj ar darbinėj tautos gyvenimo medžiagoj“ (Sruoga 2003: 12). Tolesni mokslininko svarstymai jau galėtų būti ir lietuvių emocijų istorijos

pradmenimis. Jis laikosi lyginamosios kultūrų istorijos nuostatų ir remdamasis Edwardu Tyloru, Andrew Langu ir Aleksandru Borozdinu tvirtina, kad, „tautoms pasiekiant tam tikro kultūrinio laipsnio, neišvengiamai gimsta jose tam tikros tolygios sąvokos, analoginiai dainų motyvai“; be to, „[k]iekviena tauta dainuoja savo opas ir džiaugsmus taip, kaip ji juos jaučia, taip, kaip tautos gyvenimo tradicijos nustatė jausmų reiškimo būdus“ (ten pat: 25). Pasak mokslininko, veikiant kraštovaizdžiui, ūkio santykiams (gyvenimo būdai), istorinei lemčiai, rutuliojasi tam tikra sąmonės forma – „tam tikras jausmų ir idėjų kompleksas“; kuris lemia ir meno savitumą. Savitumas šiuo atveju matomas ne turinyje, bet dainų poetinėse priemonėse. Jų analizė galinti padėti ištirti, „kaip per ištisuos šimtmečius kaitaliojosi tautos sąmonės forma, kaip tąjį kaitaliojimąsi tauta konkretingais simboliais kristalizavo“ (ten pat: 26–27). Vis dėlto dainos, kaip meninio kūrinio, autorius nelaiko tiesiogine jausmo raiška. Antai kalbėdamas apie raudas jis sako: rauda yra „tiesioginis jausmo reiškinys, be kūrybinio impulso, be sąmonės kontrolės“ (ten pat: 30). Mąstant analogiškai išėitų, kad meninis poetinis tekstas, jo manymu, yra suvaldyta emocija, ir toks požiūris B. Sruoga skiria nuo ankstesnių dainų tyrinėtojų. Tačiau, aprašydamas vyraujančias emocijas, jis lieka gerokai konservatyvus, tendencingas, kai konstatuoja: „Lietuvių gi liaudies kūryba – tapradis liūdėjimas, nesibaigiamas ilgėjimas, neišbrendama gėla – su tyliais prošvaisčiais kitokios būties“ (ten pat: 33).

B. Sruoga pirmasis detalai aptaria poetinių formų ir lyrizmo bei emociingumo santykį dainose. Įsiziūrėjęs į garsažodžius ir dainų refrenus, taip pat pasiremdamas K. Bücheriu, jis teigia, kad daina kilusi iš jausminių šūksnių, kurie vėliau tik įgyja konkretesnę prasmę (ten pat: 74–75). Studijoje B. Sruoga pateikia nemažai konkrečių dainų poetinės analizės pavyzdžių, kuriuose vienaip ar kitaip apibūdina poetines priemones. Antai kalbėdamas apie apoziciją jis pabrėžia, kad tai yra mėgstama poetų formulė, „kai dainuojama nusiminimas“ (ten pat: 110); toliau atkreipia dėmesį, kad pastovieji deminutyvai, kaip tradicinė sustabarėjusi poetinė priemonė, ne visada yra „psichologiškai pateisinami“ (ten pat: 133). Įdomu, kad kalbėdamas apie paralelizmą jis neįžvelgia emocinės jo įtaigos ir laiko jį epine priemone (ten pat: 100), o vertinant emociniu požiūriu, paralelizmo tikslas (ypač kai lyginamas gamtos objektas ir žmogaus būklė) kaip tik ir būtų tam tikrų emocinių būsenų išryškinimas ir aktualinimas. Svarbų emocijų vaidmenį mokslininkas įžvelgia simbolio formavimesi, taip pat laiko, kad simbolio poetinė įtaiga visų pirma yra emocinio pobūdžio:

Pajautimai [šiuo atveju jausmai – J. S.] yra būtinos sąlygos, kuriomis mumyse gimsta ir rutuliojasi ta ar kita sąmonė (*Erkenntnis, soznanije*), padėtis (*Zustand, sostojanije*), kuriomis sąmonės padėtys mumyse iš naujo atgimsta. Einant asociacijos dėsniu, tam tikro pajautimo pašaukta sąmonės padėtis yra jau betarpiiai surišta tuo pajautimu. <...> Daiktas, ties kuriuo sukaupiamas dėmesys, yra jau simbolinio pobūdžio: jis yra akstinas

eilei pergyvenimų. <...> Simbolio savybė veikti mūsų sąmonę, sukeliant eilę įsivaizdavimų, asociacijų, yra estetiškos savybės; nes simbolis, nepereidamas į abstrakciją, į alegoriją, jaudina mūsų jausmus (ten pat: 145–146).

XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės mokslininkų tekstuose emocijos svarbios ne tik svarstant dainų genezės klausimus, poetinių priemonių įtaigumą, – tam tikrą įtaką jos darė ir dainų sistematikai. Pasitaikydavo atvejų, kai klasifikuojant ar grupuojant dainas skyrimo pagrindu tapdavo ne tema, forma, funkcija, o kokia nors dainų nuotaika. Pavyzdžiui, Ch. Bartscho rinkinyje *Dainų balsai* (t. I, II – 1886, 1889) esama neapibrėžtos tematikos dainų skyrių, išskirtų pagal kontempliatyvų santykį su aplinka: „Gyvenimo paunksmė“, „Gamtos veidrodyje“. Dar aiškiau emocijas sureikšmina A. R. Niemis *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimuose* (1913); čia jis išskiria „Rūpesčių dainas“, „Lyriškus pasakojimus“. Jonas Balys studijoje *Lietuvių liaudies baladės: Motyvų apžvalga ir palyginimai* (1938), klasifikuodamas balades, kai kada, nors ir nenuosekliai, jas skirstė remdamasis emociniu baladžių poveikiu. Taip jo klasifikacijoje atsirado „šurpriosios“ ir „jaudinamosios“ baladės. Jo sudarytos rinktinės *Šimtas liaudies baladžių* (1941) įvade pats baladžių žanras nuo kitų dainų skiriamas, be kitų savitumų, ir reiškiamų jausmų intensyvumu ir specifika: „Tikrosios baladės išsiskiria iš kitų dainų tarpo savo tam tikra slegiančia, liūdna ir šurpia nuotaika, žiaurių scenų pamėgimu...“ (Balys 1941: 5). Visa tai rodo, kad nagrinėdami liaudies dainas folkloristai emocijas laikė svarbiu dalyku. Beje, jei pasiklausime Zenonu Slaviūnu, XX a. pirmojoje pusėje dainų emocinis pobūdis (o tiksliau – liūdnumas) jau buvo tapęs ne tik folkloristų, bet ir plačiosios visuomenės diskusijų objektu. Kaip rašo straipsnyje „Dėl mūsų dainų liūdnumo“ autorius, spaudoje neretai pareiškiami, kad „atgimusios ir augančios Lietuvos dainos per liūdnos ir kad reikia dainuoti ne „baudžiamos meto“ dainas, o tokias, kurios keltų tautos ryžtingumą, energiją ir pan.“ Folkloristas ragina „išsmintingai derinti naują su senove“ (Slaviūnas 2007: 42–44).

Nesunku pastebėti, kad iš dalies panašiai, kaip dainų tekstų tyrinėtojai, emocijoms nemenką dėmesį skyrė ir liaudies melodiką analizavę muzikai. Antai Mikalojus Konstantinas Čiurlionis išvelgia tokias šiauriečiams būdingas muzikos ypatybes: „nuliūdimą, ilgėjimą, melancholiją, lengvą, rimtą ritmą“ (Čiurlionis 1910: 61). Beje, jo manymu, ritmo monotonija – viena gražiausių lietuvių dainų ypatybių, o tai pagrindžiama vėlgi emociniu poveikiu, nes „monotonija duoda didelį, prakilnų ritumą ir klausydamas ilgiau pradedi justti jos gilų, mistišką būdą“ (ten pat: 64). Seniausios dainos jam „kažkoks keistas skundas, raudojimas, ilgėjimas, širdies ašaros“ (ten pat: 65–66), tuo tarpu šokių dainos – ramios, „junti čia vaikiškai liuosą linksmumą“ (ten pat: 73).

Šias mintis vėliau plėtojo ir Jadvyga Čiurlionytė. Emocingumas, kaip dainų skiriamasis požymis ir kartu pirmasis jų tyrimo, vertinimo motyvas ar priežastis,

išryškėja jos dainų melodikos tyrimuose. Štai „Ivade“ lietuvių liaudies dainų rinkinei, vos tik pradėjusi vertinti liaudies dainų melodiką, J. Čiurlionytė neišvengia emocionalumo akcentavimo:

Liaudies dainų melosas yra raiškingas ir emocionalus. Jame yra daug gilaus ir švelnaus lyrizmo, nuosaikiai išreikštos vidinės šilumos ir nuoširdumo. Kai kurios senosios darbo, vestuvių ir našlaičių dainos pasižymi gaudumu, tačiau dauguma dainų melodijų dvelkia skaidrumu, gyvenimo teigimu, džiugia nuotaika – tokios yra linksmos pobūvių, jotinės, satyrinės dainos ir šokiai (Čiurlionytė 1955: 5).

Dainų melosas šiuo atveju pagal nuotaiką ir suskirstomas į dvi rūšis: gaudų ir džiaugsmingą. Toliau J. Čiurlionytės tekste randame patvirtinimą požiūriu, jog melodijos paskirtis ir yra sustiprinti emocinį poveikį: „melodija savo emocine jėga išryškindavo ir giliai įprasmindavo tekste perteikiamas mintis bei vaizdus, sudarydama su poetiniu tekstu meno sintezę“ (ten pat: 8). Apskritai J. Čiurlionytė į atskirus melodikos elementus ir jų poveikį teksto emociingumui žiūri panašiai kaip literatūrologai, vertindami konkrečių poetikos priemonių poveikį teksto įtaigai:

Čia ji [tercija trimitinėse melodijose – J. S.] turi tvirtai teigiantį pobūdį. Užtat minorinėse melodijose užakcentuota mažoji tercija nuspalvina melodiją liūdnei iki gaudumo... (ten pat: 31).

XX a. pirmojoje pusėje beįsisiūbuojantis psichologinis metodas po Antrojo pasaulinio karo buvo prislopintas. Antai *Lietuvių tautosakos apybraižoje* (1963), rašant apie kolektyviškumo įtaką tautosakai, pažymima: tautosaka, „eidama iš lūpų į lūpas, iš kartos į kartą, nuolat kinta, atspindėdama tas permainas, kurios vyksta žmonių *galvosenoje* ir *gyvenimo būde*“ (LTA 8; citatose išskirta mano – J. S.). Kiekvienas atidesnis žvilgsnis į liaudies dainų kitimą aiškiai paliudytų, kad vieno tipo variantų įvairavimų specifika pirmiausia susijusi su skirtingu emociniu turiniu, emociniais niuansais, kad kai kurie dainų motyvai gal net prikuriami ar keičiami vien tam, kad sustiprintų emocinį poveikį, kuo stipriau užgautų tam tikras širdies stygas. Tačiau panašu, kad apybraižoje, be „galvosenos ir gyvenimo būdo“, kitų argumentų folklorinių tekstų kaitai nematoma. Emocijos neišskiriamos net ir kalbant apie individualumą tautosakoje:

Talentingas tautosakos atlikėjas ne tik savaip meniškai kūrinį perteikia, bet dažnai keičia ir jo turinį. Žmogaus individualinės psichinės savybės – *atmintis, būdas, meniniai sugebėjimai* ir pan. – šiuo atveju vaidina nemažą vaidmenį (LTA 8).

Taip ir knieti šūkteleiti: o kur patirtis, išgyvenimai, asmeninis emocinis santykis su tekstu ir situacija, kurioje jis atliekamas?! Atrodytų, kad emociniai aspektai to meto folkloristų sąmonėje tiesiog gyvavo susietai su sąmonės ir proto kategorijomis. Negalime nematyti, kad bent jau šioje apybraižoje, kuriant metodologinį karkasą, individualūs jausmai ir apskritai emocinis tautosakos turinys gerokai menkinamas. Štai apibūdinant „liaudies poezijos meninį metodą“ konstatuojama, kad „liaudies lyrikoje žmogaus pergyvenimai atskleidžiami labai bendrais bruožais, be ryškesnio kūrėjo individualybės antspaudo. Dainų mergelės ilgisi *meilių žodelių*, skundžiasi *juodu vargeliu*, piemenėliai prašo *saulutės šilumos*, kareivio laukia *liūdnas likimas* ir pan. Šitokiuose meniniuose vaizduose kiekvienas kolektyvo narys gali atpažinti savo mintis ir jausmus“ (LTA 14). Taigi dainos tekstas pats savaime tarsi nėra pripažįstamas kaip liudijantis jausmus, juos puoselėjantis, ugdantis, formuojantis jausmų kultūrą, jis tėra lyg kokia anga, pro kurią matomi savieji tikri, autentiški jausmai. Be abejo, sustabarėję epitetai ir palyginimai dainų lyrinių herojų paveikslus daro tipizuotus ir perdėm apibendrintus, bet gal tada to individualumo galima rasti kitur? Emocionalumo skalę galėtų atskleisti kaip tik labiausiai varijuojančių, o ne tipiškiausių dainos elementų analizė. Neabejoju, kad atsivertų visai kitas vaizdas. Čia nereikėtų pamiršti ir to, kad tipizavimas geriausiai matyti folkloristui, turinčiam prieš akis visus dainos variantus, užrašytus skirtingu metu skirtingose vietose, bet iš tikrųjų bendruomenėje gyvavo vienas ar vos keli to paties tipo variantai, tad konkrečioje atlikėjų bendruomenėje tipizavimas turėjo gerokai menkesnį svorį. Taigi tenka pripažinti, kad vertinant emocijas apybraižoje esama tam tikro mokslinės minties regreso.

Sovietmečio ideologinė atmosfera labai siaurino ir galimybes objektyviai apibūdinti idėjinę bei estetinę tautosakos vertę. Antai toje pačioje apybraižoje išskiriamos dvi stipresnės žodinės liaudies kūrybos emocijos: „žmogaus jėgas žadinantis optimizmas“ ir „subtiliai ir giliai išreiškiami liaudies patriotiniai jausmai“ (LTA 15). Nesunku būtų rasti tam prieštaraujančių teiginių. Našlaičių ir šeimos dainose širdgėlos ir pesimizmo apstu, o patriotizmu vadinti senosiose karo ar vestuvių dainose išreikštą prierašumą prie namų, neturintį nieko bendra su pilietiškumu, taip pat būtų netikslu. Taigi idėjinė vertė aptariama tendencingai, o neobjektyvus požiūris į tautosakos emocinį turinį lemia ir apskritai neobjektyvų požiūrį į tautosakos vertę. Vis dėlto, smulkiau aptariant konkrečius žanrus ir temines dainų grupes, neišvengiamai kaip viena esminių idėjinio turinio ašių iškeliamos emocijos, taip tarsi ir pripažįstant joms vieną svarbiausių pozicijų tautosakoje. Pavyzdžiui, apie rugiapjūtės dainas sakoma, kad jose „išryškėja lietuvių liaudies meilė ir pagarba rugiams – pagrindiniam maisto šaltiniui“ (LTA 128); toliau išvardijamos darbo dainų idėjinės ir meninės savybės: darbo aukštinimas, sveikas optimizmas, didelė meilė gamtai, „panieka ir neapykanta įvairiems feodalinio dvaro prievaizdams“ (LTA 140);

naujųjų metų ciklo dainose „tamsiomis spalvomis piešiamas ištekėjusios moters gyvenimas, labai šiltais žodžiais kalbama apie jaunas dienas tėvų namuose“ (LTA 148). Bet juk pagarba, meilė, panieka, šiltos ir šaltos spalvos yra ne kas kita kaip emocinis dainos turinys. Apybraižoje jis pripažįstamas, bet kaip toks neįvardijamas. Kitur kaip viena svarbiausių savybių pabrėžiamas lyrizmas:

Viena iš ryškiausių lietuvių liaudies dainų savybių yra lyrizmas. <...> Žmogaus ir gamtos gyvenimo vaizdus bei paveikslus liaudies dainininkas dažniausiai išreiškia per savo jausmus. <...> dauguma dainų yra liūdnos ir graudžios (LTA 261).

Vienintelis atvejis, kai atkreipiamas dėmesys į dainos emocinį poveikį adresatui, kai pripažįstama jos emocijas stabilizuojanti funkcija, yra skyriuje apie lopšines; lopšinės – „tai neilgos dainelės, kurias dainuodavo motina, supdama kūdikį, stengdamasi jį nuraminti, palinksminti, užmigdyti“ (LTA 194).

Iš pirmo žvilgsnio tai lyg ir nekrinta į akis, tačiau emocijų poveikio veiksnyje apybraižoje aktualinamas aptariant tekstų kompoziciją ir meninės išraiškos priemonės: „kompozicinės formos – monologas, dialogas, pasakojimas pirmuoju ar antruoju asmeniu – ne tik pagyvina dainas, bet ir įgalina betarpiškiau atskleisti jausmus“, siekiant „supoetinti žmonių jausmus“ sukurta ir šakotinė dainos forma (LTA 264). Epitetai skirstomi į tuos, kurie sustiprina stiliaus emocijų poveikį, ir tuos, kurie skirti apibūdinti (LTA 268), emocinio poveikio funkciją atlieka ir palyginimai: jie „paprastai akcentuoja kurią nors vieną bruožą ir tuo sukelia emocinį efektą“ (LTA 269).

Gana taupiai apie emocijas kalba ir Z. Slaviūnas lietuvių sutartinių tritominio įvadiniuose straipsniuose. Tiesa, tai galėjo lemti ir medžiagos specifika. Kaip sako sutartinių tyrėjas, šiose dainose „veikia mėgstama vaizduoti tikrovės reiškinius, negu rodyti jausmą, išgyvenimus, veikia ramiai pasisakyti, negu jausmingai išreikšti nuotaiką <...>. Jų melodijų skambesys saikingas, rimtas, didingai kuklus jausmų sukaupimu, jų atskleidimo santūrumu“ (Slaviūnas 1958: 18).

Gerokai daugiau dėmesio emocijoms skyrė Danutė Krištopaitė studijoje *Lietuvių liaudies karinės-istorinės dainos* (1965). Ji bene pirmoji taip aiškiai karinių ir istorinių liaudies dainų meninį metodą apibūdina kaip lyrinį-epinį:

Iš mūsų laikų pasiekusių karinių-istorinių dainų galima spręsti, kad tas metodas kūrėsi lyrinės dainos tikrovės atspindėjimo tradicijų pagrindu, istoriniams įvykiams lūžtant per lyrinio herojaus kareivio ir jo artimųjų vidinių išgyvenimų prizmę. <...> Jų turinys atskleidžiamas kaip nuoseklus, labai glaustas, stipriai lyriškai nuspalvintas pasakojimas apie kokį nors objektyvų tikrovės įvykį, imant vieną kurią to įvykio situaciją (Krištopaitė 1965: 184).

Lyrinė dainų pusė visiškai tapatinama su emocija:

Karinėms-istorinėms dainoms, kaip kūriniais, susijusiems su liaudies jausmų ir nuotaikų reiškimu, būdingas lyrikos metodas, pasižymintis reikiamų emocijų sutaurinimu, pakilumu. Jose atskleidžiamų emocijų pasaulis gana įvairus, spalvingas, alsuojantis nepakartojamu jausmo švelnumu ir nuoširdumu (ten pat).

Svarbi mokslininkės pastaba, kad dainų nuotaikos kaita gali būti nulemta istorinių aplinkybių. Štai kovų su kryžiuočiais laikotarpio dainose būta pakilaus optimizmo, paremto drąsa ir patriotizmu, pasitikėjimu savimi, tuo tarpu vėlesnių laikų karinėse dainose vyrauja dramatiškas, vienišumas, skriauda (ten pat: 185). Pirmosiose poetinės priemonės pasitelkiamos emocijoms perteikti, antrosiose vyrauja nuoseklus, proziškesnis įvykių apdainavimas (ten pat: 279–280).

Leonardo Saukos studijoje *Lietuvių vestuvinės dainos* (1968) vertingų pastebėjimų pateikiama apie vestuvinių dainų emocingumą. Autorius itin pabrėžia jų apėiginį vaidybinių pobūdį, aiškiai parodo, kad sutirštintas šių dainų jausmingumas, apsimestinis graudinimas atspindi ne realias vestuvinių dainų atlikėjų nuotaikas, bet yra daugiau apeigos, tradicijos inspiruotas, pagrįstas tikėjimu magine apėiginių veiksmy galia (Sauka L. 1968: 74–77). Mokslininkas pabrėžia pragmatinę adoringinių bei humoristinių posmų paskirtį (ten pat: 96–98), o priešiško emociją vestuviniuose apdainavimuose, kalbose, veiksmuose vertina istoriškai:

Tradicio apėiginio priešiško priežasčių ir ištakų tenka ieškoti pirmą kartą bendruomenės gyvenime, kai dar vyravo gimininė santvarka, egzogamija ir daug kitų savitų visuomeninių bei šeimos santykių. Vestuvinėse apeigose jaučiami pašaipos bei žeminimo atgarsiai, būdingi egzogaminėms kaimyninėms giminėms, girdėti tolimas aidas tos dramatiškos epochos, kai buvo laužomos matrilokalinės vedybų tradicijos ir tvirtėjo patrilokalinė šeima (ten pat: 107–108).

Knygoje nemaža dėmesio skiriama meilės emocijos pobūdžiui ir raiškai. Emocijos laikomos ne tik vestuvinių dainų turinio, bet ir kompozicijos pagrindu: lyrinio kūrinio kompozicijos pagrindą sudaro minčių ir jausmų išplėtojimas, prieštarų pažiūrų ir emocijų kova arba jausmo ir minties kova, o tai ir yra „centrinė vestuvinių dainų kompozicijos ašis“ (ten pat: 241). Čia gal pirmą kartą pastebima, kad „[v]estuvinės dainos, kaip ir visa tradicinė liaudies poezija, nepasižymi labai giliu psychologizmu“ (ten pat: 156); dėl apėiginio konservatyvumo, patriarchalinės žmonių psichologijos, savitų etinių bei estetinių normų „sudėtingesni pergyvenimai, įvairiausi subtilūs emocijų vingiai liko neatskleisti ir neįkūnyti tradicinėse dainose“ (ten pat: 166–167).

1970 metais išėjusioje Pranės Jokimaitienės studijoje *Lietuvių liaudies vaikų dainos* vaikų folkloro emociingumo refleksija nėra itin ryški (folkloristei labiau rūpi ugdomieji ir taikomieji vaikų folkloro aspektai), vis dėlto autorė linkusi manyti, kad bent jau lopšinėse meilės jausmas yra labai svarbus ir jis savitai lemia lopšinių formą (Jokimaitienė 1970: 37–38). Verta dėmesio mokslininkės išvada: „liaudis puikiai suprato mažų vaikų psichologiją ir sukūrė jiems didelės meninės vertės poeziją, kuri, patikrinta šimtmečių, nenustoję reikšmės ir šiandien“ (ten pat: 57). Pasiremddama Viktoru Gusevu, ji taip apibūdina individualių jausmų reiškiamąsi tradicijoje:

Asmeninės emocijos, asmeninės meninės išmonės susiliejimas su tradicinėmis jausmo išraiškos priemonėmis, tarsi pabrėžiančiomis pergyvenamosios būklės bendražmogišką prasmę, sukuria savitą psichologinį kompleksą, kuriame tai, kas asmeniška ir bendra, subjektyvu ir objektyvu, neperskiriama susiję (ten pat: 107).

Dėmesingai į dainuojamosios tautosakos emociingumą įsižiūrima Donato Saukos studijoje *Tautosakos savitumas ir vertė* (1970). Tiesa, dėl politinių aplinkybių diskusija su ikikariniais autoriais neplėtojama, tad pateikiami pastebėjimai yra savarankiški ir neretai prieštaraujantys anksčiau suformuluotiesiems. Štai, priešingai nei B. Sruoga, autorius laikosi minties, kad paralelizmas yra lyrinio, o ne epinio teksto būdingoji ypatybė, atsiradęs kaip psichinė pastanga įvaldyti pasaulio mechanizmą; paralelizme rūpi ne parodyti išsiskiriančius objektus, o išreikšti vidinį gyvenimą, emocijas (Sauka D. 1970: 130, 132); paralelizmu paremtoje dainoje „emocijos srovė plūsteli per eilutes, jungia visą išplėstą klausimą ir atsakymą į vieną lyrinį pasakojimą su vis didėjančia artimumo, betarpiškumo trauka“ (ten pat: 139).

Daug dėmesio mokslininkas skiria epitetui, vėlgi originaliai pabrėždamas jo emocinį krūvį:

Epitetu išryškinama būtinoji, svarbiausioji daikto ar reiškinio žymė. Tai amžių amžius tikrintas apibūdinimas, iškelias ypatybę, <...> pastovią, nekintančią, dažnai ir tautologiškai pabrėžiant tai, kas jau duota pačioje sąvokoje. <...> Epitetu iš esmės nieko naujo vaizdiniui, sąvokai nepridedama – jis tik labiau išskiriamas iš realiosios plotmės, įtvirtinamas poetinėje sąmonėje. Epitetu pažymėtieji – tai tie reikalingieji dainos pasauliui daiktai, reiškiniai: aukšta klėtelė, gelsvi lineliai, šėmi jauteliai, šaltas rudenėlis, giedroji dienele, meilūs žodeliai, graudžios ašarėlės (ten pat: 183).

Mokslininkui svarbu patvirtinti ir metaforos bei simbolio emocinį krūvį: „Metafora jausmą ar mintį be jokių vertės nuostolių įkūnija apčiuopiamai, jautimiškai pavaizdžiu pavidalu“ (ten pat: 198). Simboliui rasti reikia, kad tarp dviejų objektų tęstųsi minčių grandinė, jausmų, perkeliančių nuo vieno objekto prie kito. Ir tas

ryšys turi būti jaučiamas ne vien autoriaus, bet ir auditorijos. Žodžiu, emocionalumas yra būtinas vaizdo transcendentiškamui sukurti (ten pat: 235). Taigi teksto daugiaplaniškumas yra neatsiejamas nuo teksto gebėjimo emociškai veikti. Įdomu, kad emocinis liaudies dainų pobūdis pasitelkiamas kaip argumentas, teigiant lietuvių liaudies dainų savaimingumą, savarankišką formavimąsi:

Lietuvių dainų švelnus, tylus džiugesys, susimąstymas ar susisielojimas ir rusų dainų bekrastė gėla, pagiežos, aitrumo, sielvarto subrandinta. Šitaip skiriasi emocinis tonas ir dėl savaip susiklosčiusių liaudies gyvenimo istorinių sąlygų, ir dėl skirtingo poetikos pagrindo, iš kurio imasi dainos tradicijos. Lietuvių daina gimė pati iš savęs, iš savo pirmtakės (ten pat: 268).

Ir, žinoma, mūsų negali nedominti mintis apie dainų lyrizmą:

Lyrizmo intensyvumas negali būti tiesiog sutapatintas su poezijoje reiškiamų jausmų, aistrų stiprumu. <...> Neabejotinai lietuvių dainose lyrizmo galia yra pasiekusi kažkokią kraštutinę galimybių ribą liaudies poezijos mastu (ten pat: 264).

Mintį apie ypatingą lietuvių dainų lyrizmo intensyvumą galėtume paremti ir P. Jokimaitienės įžvalgomis apie lietuvių balades. Ji teigia, kad lietuvių baladės, palyginti su kitų tautų baladėmis, yra kur kas lyriškesnio pobūdžio, ir tokiomis jos tapusios dėl visos lietuvių dainų tradicijos poveikio (Jokimaitienė 1968: 340).

Be dainuojamosios tautosakos emocijų refleksijos neapsieinama ir L. Saukos monografijoje, skirtoje lietuvių liaudies dainų eilėdarai (1978). To reikalauja jau paties metodo pasirinkimas: „eilėdaros uždavinys yra tirti visą eiliuotinės kalbos intonaciją, apspręstą loginio ir emocinio kalbos turinio, visuomet priklausančio nuo konkrečių socialinių ir psichologinių veiksnių“ (Sauka L. 1978: 9). Studijoje atidžiai įsižiūrima į tekstų struktūras (ten pat: 50), refrenų (ten pat: 93), strofikos (ten pat: 106), sintaksinių–intonacinių motyvų (ten pat: 325–326) įtaką teksto emocionalumui, pateikiama ir dainų detalių analizių, rodančių, kaip sąveikauja emocinis ir vaizdinis turinys su sintakse, intonacija, ritmu („Vai, žydėk, žydėk“ – ten pat: 134–135; „Oi, daugel daugel“ – ten pat: 321–322). Emocinis aspektas laikomas svarbiu ir formuluojant dainos kaip sinkretinio meno estetinę vertę (čia autorius pritaria J. Čiurlionytei): melodijos pobūdis turi derėti su melodijos nuotaika ir idėjinio turinio (ten pat: 346), be to, „[n]ors ir nebūdamas sudėtingos jausmų turinio ir išraiškos atžvilgiu, jos iš tikro geba sužadinti atlikėjų ir klausytojų sielose stiprius išgyvenimus. Apskritai tradicinių liaudies dainų vaidmuo, taurinant daugybės kartų jausmus, ugdant tikrą žmoniškumą, neišmatuojamas“ (ten pat: 352). Kartu pripažįstamas ir didelis dainuojančiojo vaidmuo teksto intonavimui ir emociinei įtaigai:

Kol kas, deja, nedaug dar kalbama apie tembrą, jo grožį ir atspalvių turtingumą. Taip pat nesidomima psichine energija, emocionalumu, dvasios bruožais, atsispindinčiais iš padainuotų dainų. O juk dainininkai ir jų padainuotos dainos šiuo atžvilgiu labai nevienodi (ten pat: 358).

D. Sauka vadovėlyje *Lietuvių tautosaka* (1982, 2-asis papild. leid. 2007) taip pat pateikia svarių minčių apie tautosakos emocingumą. Jų čia taip apstu, kad net būtų galima jas klasifikuoti pagal probleminius aspektus: 1) emocinis liaudies dainų pobūdis; 2) dainų emocingumo ir psychologizmo priežastys; 3) emocijų, nuotaičių svarba skirtingoms funkcinėms–teminėms dainų grupėms; 4) emocijų sklaidos įtaka teksto meniškumui; 5) poetinių priemonių kuriamas emocinis poveikis; 6) emocijas reguliuojanti tautosakos galia. Dėmesį jausmams bei emocijoms šioje D. Saucos knygoje galbūt lėmė tai, jog autorius į tautosaką žiūri ne tik folkloristo, literatūrologo, bet ir kultūrologo, antropologo žvilgsniu: „Įdėmiai skaitoma liaudies kūrybos knyga tampa svarbiu socialinės–psichologinės patirties šaltiniu. Vertė tokio šaltinio neįkainojama“ (Sauka D. 2007: 12). Tai daryti leidžia gerai žinoma tradicinė gyvensena, papročiai ir tautosakos funkcijos. Beje, emocionalumo klausimas yra vienas svarbesnių, kai autorius kalba apie dainas, tačiau jis kaip ir ignoruojamas, kai nagrinėjama pasakojamoji tautosaka. Taip pat akivaizdu, kad jokių griežtesnių metodologinių rėmų kalbant apie emocingumą lyg ir nesiimama taikyti, pasitenkinus nuostata, kad tautosakai pažinti būtina išmanyti psichologinę terpę, kurioje ji gyvuoja, o kūrinį interpretuoti „su nuoširdžia jautria atida“ (ten pat: 16). Bet tai netrukdo autoriui įvardyti aplinkybes, kuriose randasi ir gyvuoja tautosaka. Svarbiausios iš jų – natūrinis savo rankomis kuriamas ir palaikomas ūkis, „griežta kaip ritualas“ namų tvarka, didelės kantrybės reikalaujantis kaimyniavimas, viešosios nuomonės svarba, senatvės autoritetas, „ankšta dūminės pirkios butis ir aukšta patriarchalinės šeimos moralė, griežtai ribojanti asmeninius polinkius“; – suformuoja individą, kuris „giliai slepia emocijas, lygiai kaip ir, ginkdie, nesidomi kitų asmeniniu gyvenimu“ (ten pat: 17–24). Visos išvardytos aplinkybės skaitytojui perša mintį, kad tradicinės kultūros atstovų emocinis sąmoningumas neturėtų būti itin išvystytas, o jausmų kultūra, kaip tokia, tegalėtų būti elementari. Bet štai toliau nagrinėjama medžiaga rodo ką kita: pripažįstama, kad net ir darbo daina, nors turinti apibrėžtą atlikimo laiką, funkciją, gyvuoja ne dėl maginių tikslų, o „gimsta iš nuotaikų, nuojautų“. Ir tęsiama:

Išsidainuodamas, nors ir kokį sielvartą ar ilgesį trokštų išlieti, žmogus negali ir nė nesistengia pabėgti nuo kitų. <...> Dainavimas su tuo laukiamu atbalsiu, su nuotaikos kolektyviu pasidalinimu ir yra dainos būtis (ten pat: 28–29).

Jei priimsime šiuos žodžius kaip tiesą, tai teks pripažinti ir tai, kad kaip tik dainose ir reikėtų ieškoti to, ką vadintume tradicinės kultūros atstovo emociniu sąmoningumu, emociniu intelektu, tradicinės kultūros emocijų normatyvumu, žodinės jausmų terapijos ir reguliavimo³. Pastarieji dalykai nekonkretizuojami ir nedetalizuojami. Suprantama, studijoje svarbiausia – meninė tautosakos įtaiga, o ne psichologinis poveikis.

Nagrinėdamas menines dainų ypatybes, D. Sauka pabrėžia visų teminių dainų grupių lyrizmą. Pasak jo, už situacijų, už „buitelės vaizdo“, už lyrinio herojaus poveiklo slepiasi tai emocijos („švelnumo banga“), tai intymumas („malonės, lipšnumo ženklai“). Lyriškumas pripažįstamas kaip būdingas visoms klasikinėms lietuvių dainoms – nuo darbo iki karinių. Tokius lyg ir paviršutinius emocijų vertinimus gerokai pagilina antropologiniai pastebėjimai, pavyzdžiui, kad „šeimos idilė, kurią piešia dainos, realioje tikrovėje apmokėta labai mažais, suvaržytai asmeniniais interesais ir siekimais, viso gyvenimo uždaru ir konservatyvumu“ (ten pat: 31) arba kad realiai gyvenime jokios sprendimo teisės neturėjusios dukters dainose puikuoja nepriklausomybe (ten pat: 62). Apie psichoterapinę ir kartu normatyvinę teksto funkciją leistų kalbėti tokios dainose atsiskleidžiančios lyrinio subjekto ypatybės, kaip nuoširdumas, naivumas, patiklumas, egocentriškumą nustelbiantis rūpinimasis kitais (ten pat: 67, 84). Išskirtinio įsiklausymo, įsigilinimo yra pareikalavę pastebėjimai apie dainų emocijų ir poetines priemones. Štai analizuodamas „Sudaičio“ sutartinę, mokslininkas rašo: „Įprasta liaudies poezijoje klausimo-atsakymo forma šiuo atveju leidžia suderinti blaivų objektyvumą ir įtaigų subjektyvumą“; toliau sakoma: „Emocinę kalbą su jai būdingomis retorinėmis priemonėmis dainoje sudrausmina eiliavimo tvarka“ (ten pat: 95); perdėjimas, hiperbolė vaizduojant atsiranda iš poreikio apeliuoti į jausmus (ten pat: 212). Rašydamas apie raudas autorius pažymi: „Aklas skausmas metaforos dėka tapo menine tiesa“; „Toks sugretinimas savo tiesa didžiai prasmingas, slepia savy raminaimą minties blaivumą“ (ten pat: 205). Analizuodamas našlaičių dainą „Oi, žydėk žydėk“; teigia: „Tarp obels žiedų ir našlaitės kraičių (per šitą „krauti“) užsimezgusi šakota vaizdinė gija išlaiko didelį emocinį krūvį – jausmo, paniekinusio protą, jėgą“ (ten pat: 79). Iš tiesų panašūs pastebėjimai nejučia sukuria įspūdį, kad tyrėjo akiratyje – ne folkloras kaip žodžio meno fenomenas, bet kaip emocijas išreiškiantis ir reguliuojantis fenomenas.

Vienas svarbiausių šaltinių dainų emociniam poveikui suprasti, jų terapiinei, socialinei funkcijai tradicinėje kaimo bendruomenėje įvertinti neabejotinai yra D. Krištopaitės parengtas tritomis *Aš išdainavau visas daineles: Pasakojimai apie liaudies talentus – dainininkus ir muzikantus*. Čia žymių liaudies dainininkų biografijos atskleidžia, kokios patirtys ir jas lydincios emocijos formavo dainininkų repertuarą, kaip atlikėjai yra įsisauginę dainų poveikį jiems patiems, bendruomenei.

3 Tiesa, emocijų stabilizavimo funkciją D. Sauka priskiria mitologijai (žr. Sauka D. 2007: 14).

Bene dažniausiai pasikartojančios mintys – daina lengvinusi darbą, guodusi skausme, auklėjusi, vienijusi. Nesunku pastebėti, kad atlikėjas dažnai tapatina tekstą su gyvenimu, lyrinio subjekto būseną – su savo jausmais. Ši tradicinės kultūros žmogaus sąmonės sutapimą su dainos turiniu dar ryškiau yra pabrėžusi Modesta Liugaitė studijoje „Liaudies dainininko pasaulis. Petro Zalansko pasaulėjauta ir aplinka“ (Liugaitė 1999: 125–132), vėliau išvalgas šia linkme plėtojo ir Bronė Stundžienė straipsnyje „Moterų kultūrinė saviraiška: dainų raidos vingiais“ (Stundžienė 2009: 72–80).

Kad dainos gyvavo kaip priemonė reikšti emocijas tradicijos duotuoju būdu, patvirtina ir grožinės literatūros klasikai. Pavyzdžiui, A. Jonynas, tyręs tautosakos panaudojimą lietuvių literatūroje, pastebi, kad neretai literatūros klasikų būdavo griebiamasi scenų su dainų atlikėjais kaip tik tais momentais, kai reikėdavo perteikti bendruomenę užplūdusias stiprias emocijas, ir cituoja tokius Žemaitės apsakymus, kaip „Marti“, „Kantončikai“ (Jonynas 1979: 198–200), Petro Cvirkos romaną *Žemė maitintoja* (ten pat: 18).

Taigi per visą XX amžių tautosakai skirtose mokslinėse studijose dainų tyrinėjimai neišvengiamai sieti su poetinių tekstų emocijų bei jausmų analize. O kur link dainų analizė krypsta pastaraisiais dešimtmečiais? Reikia pripažinti, kad emocijos nėra išsikovojusios savarankiško ir svarbaus objekto pozicijų. Apie jas tik vienu kitu žodžiu užsimenama įvairiuose akademinio *Lietuvių liaudies dainyno* straipsniuose. Gaila, bet ir pavieniams dainų atlikėjams – Rožei Sabaliauskienei, Petru Zalanskui, Anei Čepukienei, Onai Bluzmienei – skirtose tautosakos rinktinėse, apybraižose dainų emocinis turinys, atlikėjo emocinis santykis su daina ar dainavimu, emocijų ir atminties santykis, emocinės įtaigos įtaka meniniam atlikimui, teksto suvokimui taip pat tik vos paliečiami.

Akademinėje periodikoje situacija irgi panaši. Per pastarąjį dvidešimtmetį *Tautosakos darbuose* paskelbta vos keletas straipsnių, analizuojančių emocijų folkloro medžiagoje. Tai Daivos Vaitkevičienės straipsnis „Tarp emocijos ir ritualo: baltų karo papročių pėdsakais“, kuriame siekiama atskleisti emocijų prasmę ritualuose, nagrinėjant liūdesiu ir pykčiu grindžiamą apeiginį elgesį. Autorei problema atrodo svarbi, nes skirtingi jausmai „sudaro religinės ideologijos jausminę skalę, kurioje atsiskleidžia religijos vertybinė sistema“ (Vaitkevičienė 2007: 158). Ji sieja poezijoje reiškiamas liūdesio / pykčio emocijas su ritualine komunikacija tarp gyvųjų ir anapusinių dievų / vėlių pasauliu (ten pat: 181). Savitai prie emocijų refleksijos prisiliečia B. Stundžienė straipsnyje „Folklorinis vargo naratyvas: Kristinos Skrebutėnienės fenomenas“. Nors autorė neaktualina vargo naratyvo kaip tam tikros emocinės būsenos išraiškos, nesunku suprasti, kad kalbama apie verbalinę išraišką įgijusią savigailos, desperacijos emociją. Folkloristė įtikimai parodo, kad emocija, jos raiška, kaip ir tam tikra laikysena, gali būti labai susijusi su folklorine tradicija (šiuo atveju – raudomis), kaip stipriai pastaroji gali veikti atlikėjo sąmonę, būsenų

raišką, biografinį naratyvą. Apie emocijų intensyvumo ir jų raiškos kaitą liaudies dainose bei romansuose esu rašiusi ir aš (Sadauskienė 1998). Monografijoje analizuoju, kaip jausmu pagrįstas pasaulėvaizdžio kūrimas klasikinės poetikos dainose XIX a. dėl religinės ir didaktinės literatūros įtakos pradedamas išstumti naujoviškų dainų, kuriose ryški pastanga pateikti pasaulį ir žmogų kaip tam tikros racionalios kosminės ar istorinės visumos dalį (Sadauskienė 2006: 126–157). Straipsnyje apie žaidimų ir lopšinių terapinę vertę (Sadauskienė 2012) bandau pagrįsti, kad vaikų folkloras tiek tradicinėje kaimo kultūroje, tiek šiandienos sąlygomis gali būti vertinamas kaip puiki priemonė ugdant vaiko saugumo jausmą ir kūrybiškumą, padedanti įveikti frustracijas ir teikianti emocinę pusiausvyrą. Dainius Razauskas straipsnyje „Dieviškoji daina“ taip pat yra atkreipęs dėmesį į liaudies dainos teikiamą saugumo, laisvės pojūtį, nekasdienį pakilumą, terapiškumą. Remdamasis mitologiniais duomenimis, jis konstatuoja, kad tai nuo seno mitologijoje dieviškajai sferai priskiriama veikla (Razauskas 2013: 11–17).

Nauju aspektu į dainų emocijų turinį žvelgia Guntis Šmidchenas (2014). Studijuodamas Baltijos tautų Dainuojančios revoliucijos fenomeną, jis pasitelkia dabartinius medicinos ir psichologijos tyrimus apie dainų ir dainavimo terapinę vertę. Straipsnyje „Ar būtina buvo dainuoti per Dainuojančią revoliuciją?“ jis pabrėžia, kad kolektyvinis dainavimas, dainavimas sambūryje, kuria bendrumo jausmą, suvirtina socialinę tapatybę, „gerina žmogaus sveikatą ir emocinę būklę“, „skatina imuninės sistemos veiklą“, mažina stresą, padeda teigiamai save vertinti, be to, dainavimas suteikia drąsos kritinėmis situacijomis (ten pat: 60, 61, 62).

Apibendrinami galime konstatuoti, kad per visą dainų tyrimo istoriją dėmesys žanro emocionalumui, jausmingumui buvo labai svarbus, tik laikui bėgant keitėsi motyvai, skatinantys liesti šią problemą:

- 1) XVIII–XIX amžiaus dainologijoje emocijos aktualinamos kaip argumentas, kad mažos tautos ir žemesnieji socialiniai sluoksniai yra pajėgūs kurti vertingus meniniu požiūriu tekstus, ir tai prilygina jas labiau ekonomiškai išsivysčiusioms tautoms bei aristokratijai;
- 2) XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje dainų jausmingumo ypatumai pabrėžiami kaip išreiškiantys tautos dvasią, savastį, kurią suformavęs kraštovaizdis ir tautos istorinis likimas, gyvenimo būdas;
- 3) XX a. viduryje matome vis daugiau dėmesio mokslininkus skiriant teksto emocionalumui kaip teksto estetinės vertės dėmeniui. D. Saukos ir L. Saukos tyrimuose detalai atskleidžiama, kaip poetikos priemonėmis emocinė liaudies dainos įtaiga pasiekia maksimalų efektyvumą; įrodoma, kad lyrizmas – vyraujanti ir išskirtinė lietuvių liaudies dainų poetinė ypatybė;

4) XX a. pabaigoje–XXI amžiuje vis daugiau kalbama apie dainavimo psichologiją, dainininko savijautą, meninę saviraišką kaip terapiją. Šios pakraipos ištakos tikriausiai būtų tritomyje *Aš išdainavau visas daineles*, kur neteorizuojant, bet tiesiog pačių pateikėjų lūpomis pagrindžiamas dainavimas kaip visokeriopai žmogų turtinanti, subalansuojanti, išreiškianti veikla.

Tautosaką esam pratę vertinti kaip tradicinį meną, kurio tęstinumą garantuoja idėjinis aktualumas ir funkcinis pritaikymas. Dar esame įpratę laikytis minties, kad teksto tvarumą veikia meniškumas, tiksliau, jei tekstas meniškas, tai jis turi daugiau galimybių likti bendruomenės atmintyje. Deja, neretai nuošalyje lieka mintis, kad teksto išlikimui, vartojimui, aktualumui vienoje ar kitoje bendruomenėje reikia, kad jis būtų emociškai įtaigus ir svarbus. Emocinė teksto įtaiga lemia, ar jis bus atliekamas. Emocijos ir jų pateikimas lemia, ar norėsime tekstą ne vieną kartą atlikti, išgirsti, išgyventi jo turinį, susitapatinę su herojumi ar lyriniu subjektu. Tačiau tekstų emocinė įtaiga linkusi blėsti, nes teksto turinys ilgainiui tampa nebeaktualus, pasikeičia emocijų reiškimo standartai. Ir šita kaita liečia tiek vieną asmenį ir jo repertuarą, tiek visą bendruomenę. Žiūrint iš tokios perspektyvos, tradicinis tekstas, ar, kitaip tariant, tvarus laike tekstas, yra tas, kuris emociškai veikia kuo ilgesnį laiką.

Taigi kad ir kaip bežiūrėtume, emocijos – lyrinės liaudies dainos sukūrimo akstinas, o dainavimas – tų emocijų išreiškimo tikslas ar motyvas. Emocijos ne tik išreiškia lyrinio subjekto ar herojaus savijautą, bet ir perteikia jo tapatybę, yra savivaizdžio dalis, neatsiejama ir nuo viso tekste atsiskleidžiančio pasaulėvaizdžio ar pasaulėjautos. Paradoksalu, bet pastarieji du yra daug aktualesni folkloristikos tyrimuose nei savivaizdis ir emocinė būklė, jausmai, savijauta. Gal dėl to, kad jiems tirti nepakanka įprasto instrumentarijus, vartojamo meniniam vaizdui analizuoti. Šiaip ar taip, žmogus mato pasaulį taip, kaip projektuoja į jį savo vidines patirtis, todėl tirti poetinį tekstą pasitelkiant modernius laikus atitinkantį instrumentarijų, tinkantį psichologiniam turiniui nagrinėti, būtų visai savalaikis ir tikslingas judesys. Nūdien yra ne viena disciplina, kuri galėtų pagilinti folkloristo žvilgsnį į teksto emociingumą, to emociingumo vertę ir prasmę. Tai – psichologija, psichoterapija, biblioterapija, meno terapija.

Pirmai pradžiai būtų gerai bent jau vartoti šiose disciplinose įtvirtintas sąvokas, kaip antai: emocijos, emocinės būsenos, afektai, nuotaikos, aukštesnieji jausmai (intelektiniai, praktiniai, religiniai, estetiniai, moraliniai) (Paužienė 2005: 80–117), ir jų apibrėžtis. Antras žingsnis būtų objektyvus ir visuminis emocijų ir jausmų tautosakoje užčiuopimas, aprašymas. Juk šiandien vis dar nesame kompetentingi apibendrinti, kaip tautosakoje reiškiamas džiaugsmas, nerimas, baimė, pyktis, kaip skiriasi emocijų raiška dainuojamojoje ir pasakojamojoje tautosakoje. Žinoma, tai

jau nėra folkloristikos, kaip žodžio meno disciplinos, objektas; jausmų istorija – kultūrologijos, antropologijos, sociologijos problema. Kodėl jos vertėtų stvertis?

Aprašyti emocijas, išreikštas tautosakoje, yra tolygu suvokti tautos emocinį sąmoningumą. Pastarasis yra tas tautos sąmonės paveldas, kurį mūsų tėvai perėmė iš senelių ir prosenelių ir kuris juos mokė jausti ar nejausti, išreikšti ar nutylėti apie jausmus. Emocijos tautosakoje mums gali parodyti, ką tradiciškai esame įpratę reflektuoti ir ką ne, koks buvęs anksčiau žmonių gebėjimas atpažinti savo ir kitų emocijas, suprasti, kokios situacijos ar įvykiai sukelia vienus ar kitus išgyvenimus. Kitaip sakant, tautosaka gali parodyti mums praeities kartų emocinę kompetenciją⁴.

Tuo aspektu ištyrę tautosaką, galėtume atsakyti, ir kiek terapiška ar nepakankama yra žodinė tradicija. Tradicija apskritai. Kai kalbame apie terapiškumą, minyse klausiamo, ar tautosaka šiandien gali būti pasitelkiama (ir kaip veiksmingai) individo elgesio korekcijai ir jo motyvacijai įsisąmoninti, emocinei savireguliacijai atkurti ir emocinės saviraiškos plėtrai, geresniam savęs pažinimui ir savasties atskleidimui, taip pat plėtojimui empatijos, kuri „padeda įsisąmoninti slopinamus jausmus ir poreikius, atskleisti neišvystytos ir besiformuojančios tikrosios savasties aspektus“ (Myers 2000: 20, 47). Tai turėtų būti svarbu, nes mokslininkų sutariama, kad neišspręstos emocinės problemos yra perduodamos iš kartos į kartą (Navaitis, Šerkšnienė 2008: 294). Taigi, pasirinkę tyrimo objektu tautosakos emocingumą ir siekdami kuo objektyviau jį aprašyti, galėtume nuveikti šį tą naudingo, įgytume kompetencijų, pritaikomų psichologijoje, sociologijoje ar pedagogikoje.

ŠALTINIAI

- Atbėga elniai devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė*, sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė, Norbertas Vėlius, Vilnius, 1986.
- Aš išdainavau visas daineles: Pasakojimai apie liaudies talentus – dainininkus ir muzikantus*, d. I, II, III, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, 1985, 1988, 1997.
- Christianas Bartschas. *Dainų balsai*, parengė Jadvyga Čiurlionytė, Laima Burkšaitienė, Vida Daniiliauskienė, Vilnius, 2000.

4 Visvaldas Legkauskas emocinę kompetenciją apibūdina taip: emocinė kompetencija – gebėjimas naudotis emocinėmis žiniomis. Emocinės žinios yra žmogaus mokėjimas atpažinti savo ir kitų emocijas, suprasti, kokios situacijos ar įvykiai sukelia vienas ar kitas emocijas. Emociškai kompetentingas žmogus žino, kokios emocijos trukdo, kokios padeda siekti veiklos tikslų, žino, kokios padeda įsiminti, kokios – priimti sprendimus, kokios – nugalėti kliūtis. Emociškai kompetentingas žmogus supranta, kad bet kurioje situacijoje jo išgyvenama emocija priklauso ir nuo tos situacijos, ir nuo jo tai situacijai pasirinktos interpretacijos. Toks žmogus turi tris pagrindinius įgūdžius: pasirinkimo, atspindėjimo, perteikimo (Legkauskas 2012: 24–25).

- Čiułba ulba sakalas: Petro Zalansko tautosakos ir atsiminimų rinktinė, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Norbertas Vėlius, melodijas parengė Danutė Kuzininė, 2-asis leidimas, Vilnius, 2008.
- Linėlius roviau, dainavau: Onos Bluzmienės tautosakos ir atsiminimų rinktinė, sudarė ir parengė Bronė Stundžienė [ir kt.], Vilnius, 1990.
- LTA – Lietuvių tautosakos apybraiža, redakcinė kolegija: Kazys Grigas [ir kt.], Vilnius, 1963.
- Oi tu kregždele: Anelės Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinė, parengė Norbertas Vėlius, Vilnius, 1973.
- Šimtas liaudies baladžių, parengė Jonas Balys, Kaunas, 1941.
- Prūsijos lietuvių dainos, surinko <...> Vilius Kalvaitis, parengė Kostas Aleksynas, faksim. leid., Vilnius, 1998.
- Rožė Sabaliauskienė. *Prie Merkio mano kaimas*: Atsiminimai, Vilnius, 1972.

LITERATŪRA

- Čiurlianienė Sofija (Kymantaitė) 1910. Dailės kilimas. Dainos, kn.: *Lietuvoje: Kritikos žvilgsnis į Lietuvos inteligentiją*, Vilniuje, p. 28–41.
- Čiurlianis M. K. 1910. Apie muziką, kn.: *Lietuvoje: Kritikos žvilgsnis į Lietuvos inteligentiją*, Vilniuje, p. 59–83.
- Čiurlionytė Jadvyga 1955. Įvadas, kn.: *Lietuvių liaudies dainos*: Rinktinė, Vilnius, p. 5–44.
- Balys J. 1938. *Lietuvių liaudies baladės: Motyvoų apžvalga ir palyginimai*, Kaunas.
- Basanavičius Jonas 2003. *Levas lietuvių pasakose ir dainose*, parengė Kostas Aleksynas, (*Jono Basanavičiaus biblioteka*, t. 13), Vilnius.
- 1998. Apie Ožkabalių dainas, kn.: *Ožkabalių dainos*, kn. 1, surinko Jonas Basanavičius, parengė Kostas Aleksynas, (*Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*, t. 9), Vilnius.
- Daukantas Simonas 1955. *Rinktiniai raštai*, Vilnius.
- Gineitis Leonas 1964. *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius.
- Kalvaitis Vilius 1998. *Prūsijos lietuvių dainos*, Vilnius.
- Krištopaitė Danutė 1965. *Lietuvių liaudies karinės-istorinės dainos: Feodalizmo epocha*, Vilnius.
- Jokimaitienė Pranė 1970. *Lietuvių liaudies vaikų dainos*, Vilnius.
- 1968. Lietuvių liaudies baladės, kn.: *Literatūra ir kalba*, t. IX, Vilnius, p. 297–349.
- Jonynas Ambraziejus 1979. *Gaivinanti tautosakos erdvė*, Vilnius.
- 1984. *Lietuvių folkloristika (iki XIX a.)*, Vilnius.
- Jucevičius Adomas Liudvikas 1959. *Raštai*, Vilnius.
- Legkauskas Visvaldas 2012. *Socialinė psichologija*, Vilnius.
- Liugaitė Modesta 1999. Liaudies dainininko pasaulis. Petro Zalansko pasaulėjauta ir aplinka, *Tautosakos darbai*, [t.] X (XVII), p. 83–158.
- Maceina Antanas 1990. *Pedagoginiai raštai*, sudarė Rolandas Paulauskas, Kaunas.
- 1993. Liaudies daina – tautos sielos išraiška, *Tautosakos darbai*, [t.] II (IX), p. 145–149.
- 1994. Liaudies daina – tautos sielos išraiška, *Tautosakos darbai*, [t.] III (X), p. 53–73.
- Maciūnas V. 1939. Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje, *Darbai ir dienos*, Nr. 8.
- Myers David G. 2000. *Psichologija*, Vilnius.
- Mockus Antanas 1954. Antanas Juška ir jo lietuviškos dainos, kn.: *Lietuviškos dainos*, t. I, Vilnius, p. 5–21.
- Navaitis G., Šerkšnienė R. 2008. Šeimos psichoterapija, kn.: *Psichoterapija*, Vilnius, p. 295–318.
- Niemi Aukusti Robert 1996. *Lituanistiniai raštai: Lyginamieji dainų tyrinėjimai*, sudarė ir iš suomių k. vertė Stasys Skrodenis, Vilnius.
- Paužienė Eglė 2005. Mūsų norai ir jausmai, kn.: *Psichologija studentui*: Vadovėlis, Kaunas, p. 80–117.
- Radzikauskas E. (Liudas Gira) 1934. *Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida*, d. I: 16–18 amžiai, Kaunas.

- Razauskas Dainius 2013. Dieviškoji daina, *Liaudies kultūra*, Nr. 3, p. 11–17.
- Rėza Liudvikas 1958. *Raštai*, t. 1, Vilnius.
- 1964. *Raštai*, t. 2, Vilnius.
- Sadauskienė Jurga 1998. Lietuviškasis romansas ir jo vieta žanrų sistemoje, *Tautosakos darbai*, [t.] VIII (XV), p. 42–48.
- 2006. *Didaktinės lietuvių dainos: Poetinių tradicijų sandūra XIX–XX a. pradžioje*, Vilnius.
- 2012. Lopšinių ir žaidimų terapinė vertė, *Tautosakos darbai*, [t.] XLIII, p. 49–69.
- Sauka Donatas 1970. *Tautosakos savitumas ir vertė*, Vilnius.
- 2007. *Lietuvių tautosaka*, Vilnius.
- Sauka Leonardas 1968. Lietuvių vestuvinės dainos (XIX a.–XX a. pradžia), kn.: *Literatūra ir kalba*, t. IX, Vilnius.
- 1978. *Lietuvių liaudies dainų eilėdara*, Vilnius.
- Simonas Daukantas 1955. Dainės žemaičių, kn.: Simonas Daukantas. *Rinktiniai raštai*, Vilnius.
- Slaviūnas Zenonas 1958. Sutartinės, kn.: *Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*, t. 1, Vilnius, p. 9–26.
- 2007. Dėl mūsų dainų liūdnumo, kn.: *Raštai*, t. 2, parengė Stasys Skrodenis, Vilnius, p. 42–44.
- Sruoga Balys 2003. Dainų poetikos etiudai, kn.: Balys Sruoga. *Raštai*, t. 9, kn. 1, Vilnius, p. 7–184.
- Stundžienė Bronė 2009. Moterų kultūrinė saviraiška: dainų raidos vingiais, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXVII, p. 64–82.
- 2010. Folklorinis vargo naratyvas: Kristinos Skrebutėnienės fenomenas, *Tautosakos darbai*, [t.] XL, p. 15–41.
- Šmidchens Guntis 2014. Ar būtina buvo dainuoti per Dainuojančią revoliuciją?, *Liaudies kultūra*, Nr. 3, p. 60–63.
- Vaitkevičienė Daiva 2007. Tarp emocijos ir ritualo: baltų karo papročių pėdsakais, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXIII, p. 158–184.
- Коккьяра Джузэппэ 1960. *История фольклористики в Европе*, Москва.

Emotions as Subject of Lithuanian Folksong Research

JURGA SADAUSKIENĖ

S u m m a r y

The article presents a survey of Lithuanian folksong research from the earliest until the most recent studies. Special emphasis is placed on evaluation of the emotional character of the songs in the works by the folklore collectors and researchers. The author attempts to establish causes of the special attention devoted to emotionality in the folksong research. The presented examples show that: 1) in the studies written during the 18th–19th centuries, emotions were used as an argument to prove the capacity of small nations and lower social classes to create artistically valuable texts, thus becoming equal to the more economically advanced peoples and aristocracy; 2) in the end of the 19th – beginning of the 20th century, peculiarities of the songs' emotionality were emphasized as expressions of the national character and uniqueness formed by the particular landscape, the nation's historical destiny and its way of life; 3) in the middle of the 20th century, scientists tended to devote increasing attention to emotionality of

the text as constituent of its esthetical value (e. g. studies by Donatas Sauka and Leonardas Sauka particularly reveal ways that poetic means are used by the folksongs to achieve ultimate suggestive effect, thus proving that lyricism is predominant and exceptional poetic feature of the Lithuanian folksongs); 4) in the end of the 20th–beginning of the 21st century attention is increasingly shifted towards psychology of the singing, the singer's feelings and his / her artistic self-expression as a kind of therapy. New arguments to actualize study of emotions in the folklore research are sought at present.

Gauta 2014-11-30